

Knizeva, EN 2006, 'Sinergetika na volne epistemologicheskogo konstruktivizma' ('Synergetics in the wake of epistemological constructivism'). *Samoorganizatsiya i sinergetika: materialny konferentsii*. Moscow, pp. 315–337

Kochubey, NV 2005, 'Mirovozzrencheskiy I metodologicheskii smysl poniatiya «nelineynost'»' ('Ideological and methodological meaning of the term «non-linear»'). *Praktychna filosofiya*, №2. pp. 60–64.

Kochubey, NV 2009, *Sinergeticheskiye kontsepty I nelineynyye kontakty: monografiya (Synergetic concepts and nonlinear contexts: Monograph)*. Universitetskaya kniga publ., Sumy.

Lobok, AM, *Uzly kul'turi I pedagogiki (Nodes of culture and pedagogy)*, viewed: <<http://setilab.ru/modules/conference/view/Article.Php/2>> .

Prigozhin, I & Stengers, I 1986, *Poriadok iz khaosa. Novyy dialog cheloveka s prirodoy (Order out of chaos. New dialogue with nature)*. Progress publ., Moscow.

Rozin, VM 2009, 'Mozhem li my proektirovat' sebia sami?' ('Can we design ourselves?'). *Filosofskiy nauki*, №12. pp. 8–26.

Надійшла до редколегії: 20.09.2013 р.

УДК 123.1: 316.6

І. М. Савицька

Національний Університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

СВОБОДА ЯК МОЖЛИВІСТЬ ДЛЯ САМОВИЗНАЧЕННЯ СВІДОМОСТІ

Досліджено феномен свободи як найсуттєвіше визначення людини, умови її унікального буття. Проаналізовано свідомість у філософсько-антропологічних, екзистенційних вимірах свободи людського буття, в якій формуються ідеї культурного самовизначення особистості. Зазначено, що екзистенційно-антропологічний аналіз проблеми звільнення свідомості повинен стати теоретико-методологічною основою, цілісним підґрунтям для побудови смислбуттєвої парадигми соціокультурного розвитку особистості.

Ключові слова: свобода, звільнення свідомості, свобода вибору, свобода дії, свобода волі, ідентифікація, відповідальність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні філософські дослідження проблематики свободи людини характеризуються формуванням нових аксіологічних імперативів на шляху усвідомлення духовно-культурного буття соціуму. Це зумовлено суспільною потребою забезпечити національну інтеграцію в умовах інтенсивних ліберально-демократичних трансформацій і глобалізаційних перетворень. У сучасному світі людство намагається відновити цінність свободи, яка формально сприймається як одне з прав людини та громадянина. Поняття «свобода особистості», «свобода вибору» все найчастіше вживаються в засобах масової інформації, у виступах політичних лідерів, декларуються Конституціями різних країн. Подолання існуючого наративного відношення до дійсності актуалізує проблему свідомості, в якій найзагальнішим чином відображені потреби реформування соціокультурного простору. У сучасній філософській антропології буттява самоцінність свідомості є умовою екзистенційної самобутності, що дозволяє людині бути активним учасником суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика свободи та свідомості завжди приваблювала та приваблює дослідників, вона є центральною у філософсько-антропологічних студіях багатьох філософів. Серед сучасних російських філософів, які торкаються даної проблематики, можна назвати В. Вольнова, П. Гайдено, А. Грязнова, Ю. Давидова, І. Євлампієва, В. Поруса, Л. Філіпова та інших. Упродовж ХХ століття проблема свободи та свідомості активно досліджується і в українській філософії, у дотичності до зазначеного феномену перебувають сотні праць, предметом аналізу яких були чи є проблеми соціального й культурного розвитку та актуальності свободи в українській перспективі. Це філософи, історики, політологи, серед яких: В. Андрущенко, І. Бичко, В. Бойко, М. Брайчевський, Г. Волинка, Л. Губерський, Я. Грицак, В. Загороднюк, О. Кульчицький, А. Лой, В. Лях, В. Лук'янець, І. Мірчук, М. Попович, В. Табачковський, Л. Чекаль, В. Янів та інші. Дослідження основних аспектів фе-

номену свободи та свідомості спостерігається також у дисертаційних дослідженнях та статтях І. Дедаєвої, О. Лосик, І. Мухіна, Л. Подолянко, У. Рудницької, Л. Слободянюк, В. Судакової, В. Шаповала та інших. Наведений перелік авторів є далеко не вичерпаним, але він формує уявлення про ступінь як актуальності, так і теоретичної опрацьованості проблеми свободи та свідомості, репрезентує її наукову значимість та методологічну обґрунтованість.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є здійснення дослідження філософського аналізу феномену свободи особистості як звільненої свідомості, як проблеми самореалізації індивіда засобами вибору його світоглядної та життєвої позиції в ситуації «екзистенційного напруження» та діяльнісної активності, спрямованої на вільну творчість, адекватну критеріям культури, моралі та відповідальності. Визначення сутності свідомості через апріорні структури світу виявляє зміст національної свідомості, завдяки чому індивід ідентифікує свою «особистісність», концептуалізує акти пізнання її внутрішнього змісту, визначає феномени ідеї та цілепокладання в трансценденціях свободи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найважливішим духовним артефактом свідомості виступає свобода, яка забезпечує динаміку культури, вибір свідомих цілей та ідеалів суб'єкта. Як і розвиток людини в часі, свобода є виявленням її духу у боротьбі з відчуженням і владою безособистісних сил, що стає можливим завдяки суб'єктивації національного в соціальній об'єктивності, яка є умовою формування уявлення про істинні цінності буття. Свідомість завжди є усвідомленням чогось. Вираз «бути у свідомості», має цілком певний онтологічний смисл, фіксує реальне становище людини у світі, особливу форму життєвого процесу, котра знаходить вираз в його усвідомленні. Завдяки наявності свідомості, онтологічний статус якої полягає в можливості здійснення в ній свідомого буття і всіх актів усвідомлення, людина «розташовується» в світі, стає суб'єктом діяльності. Щодо дійсності, то суб'єкт не тільки розкриває певним чином її зміст і

здійснює вплив на неї, але й засвідчує власне, діюче й усвідомлююче існування.

Проблема свідомості має давню історико-філософську традицію. Свідомість, з погляду її функціональних властивостей, цікавила людство з давніх часів. Так, у давньоіндійських текстах «Рігведи» згадуються функції свідомості. Згодом, у давньогрецькій філософії цієї проблеми торкалися Сократ, Платон, Арістотель. В часи Середньовіччя над функціями свідомості працювали Августин, П. Абеляр, Т. Аквінський, І. Златоуст. Згодом, в епоху Нового часу, цю проблему розглядали Декарт, Спіноза, французькі просвітники. Нові сторінки вписали російські фізіологи Сеченов і Павлов, які вперше підвели під проблему свідомості конкретну науково-медичну основу. Тема свободи у XX столітті представлена насамперед в роботах авторів, що належать до персоналістського напрямку. Ж.-П. Сартр, М. Мамардашвілі, М. Бердяєв, В. Соловйов вважають, що свобода є безсумнівним привілеєм свідомості. На противагу цій тенденції, прихильники структуралізму вказують на проблематичність ідентичності самосвідомості й інтелегібельних свобод у зв'язку з відкриттям особливого характеру влади, яка функціонує на мікрорівні, а також фундаментальній ролі несвідомого в процесі формування суб'єктивності. У концепціях Ж. Лакана, М. Фуко і К. Леві-Строса йдеться про те, що суб'єкт конституюється в процесі інтерсуб'єктивності практики відповідно до особливих процедур ідентифікації і є носієм об'єктивних смислів. Крім того, структуралізм постулює неподоланість відчуження та ілюзорність початкової свободи. Ряд представників аналітичної філософії, зокрема Г. Райл, вказують на метафізичний характер концептів свідомості і волі, з якими традиційно пов'язується свобода, відмовляючись тим самим і від попередньої постановки питання. Враховуючи вищесказане, Ю. Габермас пропонує свій проект емансипації. Він вважає необхідним виявити і замінити приховані установки, виходячи з яких ми діємо, на свідомо обрані в якості найбільш ефективних. Останні повинні бути сформульовані в ході вільної раціональної дискусії та бути прийнятними для всіх. Однак, можливість втілення у життя подібного проекту розглядається рядом авторів як сумнівна, а його можлива реалізація сприймається з обережністю, оскільки очевидно, що формулювання загальнозначущих вимог може обернутися поширенням репресивних практик. На думку Р. Рорті, єдине, що співтовариство може зробити для свободи своїх членів, – це створити умови, в яких кожен зможе бути таким, яким він хоче. Свобода в теорії Рорті розуміється як творче «виробництво самоопису», свого роду самореалізація в ситуації, де спочатку кожен говорить про себе в чужих поняттях. Така свобода є результатом випадкового збігу обставин. Оскільки зміна одних форм репрезентації на інші нічого не змінює, то проект Рорті з позиції, зокрема, Ж. Дерріди може розглядатися в якості затвердження нового відчуження, у вигляді нової організації дискурсу, в якій завжди можна виявити сліди влади. У XX ст. вагомий внесок у цю проблему внесли представники школи психоаналізу. Так, у світлі відкриттів З. Фрейда і Л. Вітгенштейна інтелегібельна свобода являє собою «фігуру свідомості», яка, незважаючи на свою недостовірність, продовжує мотивувати людську дію.

Історія вчення про свободу свідомості в європейській філософії розглядається з точки зору зв'язку проблеми свідомості з пізнанням, що в кінцевому

підсумку виливається в питання: як можливо пізнання істини? Філософи визнають, що пізнання свободи як необхідності у різноманітних її проявах важливо. Людина, що перебуває в полоні ілюзій, під впливом хибних уявлень, не знає справжнього стану речей, з якими має справу, або не здатна дивитися правді у вічі, – не може вважатися вільною. Звужуючи значення відомого євангельського вислову «пізнаєте правду, – а правда вас вільними зробить!» до гносеологічної площини, маємо визнати, що тільки істина, хоч би якою гіркою вона часом не була, відкриває перед людиною перспективу свободи (Byblyua) [1]. І все ж обмежувати сутність свободи виключно пізнанням можливо лише за умови, що пізнання саме по собі вважається вищою духовною здатністю людини, реалізацією її кінцевого призначення. Пізнавати в такому разі означає для людини реалізувати себе найадекватнішим чином і, отже, бути вільною. Філософія XX століття характеризується пошуком граничних основ самої свідомості як такої. Перша тенденція пов'язує проблему сутності свідомості з питаннями: як пов'язана свідомість з пізнанням і за допомогою яких пізнавальних можливостей вона реалізується? У зв'язку з цією тенденцією свідомість поділялася на безліч змістовних елементів, і вирішальна роль у пізнанні відводилась одному з них. Ці питання імпліцитно містять у собі прагнення визначити природу свідомості і тим самим перетворити на певний предмет, який має ті або інші властивості, що відрізняють його від інших предметів. Отже, класична європейська філософія розглядала свідомість як даність предметного змісту. Всупереч зазначеній тенденції, автор аналізує свідомість не з позиції аналізу його окремих пізнавальних здібностей, а як єдине ціле. Навіть у стані пізнання свідомість не схожа на об'єктивну реальність, тим більше вона є досить специфічною, коли мова йде про її самостійне існування. Розум людини має безліч ступенів свободи, і вони реалізуються за її волею. Якщо обрати режим пізнання, то свідомість прагне відтворити зовнішню реальність, роблячи це своєю когнітивною технологією. Але вона здатна на значно більше. Ж. Дельоз зазначав, що свідомість здатна створювати «симулякри» – образи, позбавлені всякої подоби. Більш того, з симулякрів формується штучне середовище сучасного індивіда. Симулякр для Дельоза – копія, що не деградувала. На думку філософа, у ньому таїться позитивна сила, що заперечує й оригінал, і копію, та всю ієрархічну структуру світу. «Симулякр засновує світ розподілів, що кочують [номадичних], і анархії, що торжествують» (Deleuz 1995, p. 333) [2, с. 333]. Раз немає прототипу – значить немає основи світу. Не будучи якоюсь новою підставою, симулякр поглинає всі підстави, викликаючи загальний крах, але крах – це радісна й позитивна подія. Симулякр руйнує старий, звичний світ, водночас будуючи новий, майбутній, пластичніший, у якому опозиційність нормативності й аномалії буде суттєво згладжена. Отже, технологія свідомості має широкий спектр функцій: від пізнавальної репрезентації реальності до різних форм уяви.

Що ж таке розум? Що таке свідомість? Здається, немає однозначної відповіді, яка могла б пояснити ці феномени. Сучасна філософія, психологія, нейрофізіологія, кібернетика приводить до різних інтерпретацій розуму та свідомості. І це трохи парадоксально, що те, що ми стверджуємо, щоб оволодіти ним, нам так важко пояснити. Очевидно, розум не може бути об'єктом самого себе. І навіть, якщо б ми в один

прекрасний день зрозуміли всі хімічні та електричні процеси в мозку повністю, чи було б це поясненням розуму? Чи буде це розуміння осягненням всіх елементів, включаючи інтелект, свідомість, емоції й волю? Розмірковуючи над проблематикою свободи свідомості, розуму, британський психолог Стюарт Сазерленд зазначав, що свідомість є захоплюючим, але абсолютно невловимим явищем... (Kniepim) [6]. Свідомість суб'єкта у своїй безпосередності та співмірності з об'єктивною реальністю є не стільки відображенням дійсності, скільки її «життєвим світом», відмінним від об'єктивно-предметного існування. Центром свідомості суб'єкта виступає «Я», в якому інтегрується його інформаційно-пізнавальна база, внаслідок чого вона є особливою духовною формою освоєння природного і соціального світу і разом з тим формою саморозвитку. Царина духа, у центрі якої знаходиться «Я», є тією сферою свідомості, в якій відбувається не тільки перетворення об'єктивного на суб'єктивне, але активізація суб'єктивного в об'єктивному, що визначає духовність як особливу смисложиттєву сферу людського досвіду. Основи духовності полягають в свободі вибору у будь-якій сфері людського існування, що приводить до визнання самоцінності, самодостатності, самотності екзистенційно-індивідуального самовизначення особи як умови реальності свідомого. Визначення сутності свідомості через апіорні структури «життєвого світу» виявляє зміст національної свідомості, завдяки чому індивід ідентифікує свою «особистісність», концептуалізує акти пізнання її внутрішнього змісту, визначає феномени ідеалізації (ідеалізації) і цілепокладання в трансценденціях свободи. Саме людське в людині – це свідомість. Але вона ж і є найглибшою і множинною загадкою. Людство багато чого вже знає про себе, проте найскладніші проблеми сучасності пов'язані саме з розумінням свідомості. І все ж історія пізнання, і, взагалі, історія філософії визначають певну динаміку прогресу в осмисленні феномену свідомості. Сама ж свідомість характеризується невимушеністю. Вона належить до тих явищ, котрі неможливо викликати штучно, під тиском певних механізмів дії. Це затишні осередки свободи. «Робота» свідомості не спричиняється предметами чи знанням про них, а реалізується в режимі самостійного віднаходження певного внутрішнього здійснення, який, нарешті, можна найменуєвати свободою. Тому, застосовуючи кантівську термінологію, можна говорити, що в свідомості немовби відбувається процес «надавання собі закону» (Tabachkovs'kyu, Bulatov & et al 2005, p. 77) [5, с. 77].

Свідомість в широкому контексті – це складне антропологічно-соціальне поєднання раціональності та ірраціональності. При цьому раціональність сприймається багатьма філософами ближче до соціальності. Ірраціональність же швидше пов'язується з індивідуальним. Тлумачення свободи як звільненої свідомості передбачає мобільність, варіативність індивідуального вибору, відповідальність, телеологічну спрямованість духовного та практичного життя і, разом з тим, позбавляє його негативних чинників, породжених егоїзмом. Такі підходи обґрунтовують свободу, цінність індивідуальності, значущість волінь та бажань людини, що базуються на її чуттєвості. Тут йдеться про світ існуючого, на протигагу світу належного. Визначаючи егоїзм атрибутом людською природи, концепція звільненої свідомості надає йому відвертого характеру, пропагуючи прагнення до виживання, але й обмежуючи

його, оскільки покладає на людину відповідальність за свої дії. Подолання наративного відношення до дійсності, внутрішнє звільнення від аморфних смисложиттєвих орієнтирів актуалізує проблему соціально-культурних самовизначень особистості. Її вирішення взаємопов'язане з виявленням іманентного змісту тих онтологічних засад свідомості, котрі складають основу пізнання розмаїття духовних реалій. Дослідження сутнісної кореляції світоглядно-персоналістичних орієнтацій індивідів з колізіями суспільного розвитку вимагає подолання тенденційності та спрощеності мономірного підходу до свідомості як «відображеного буття». Актуальність поставленої проблеми обумовлена змінами в поглядах людей на систему ustalених аксіологічних орієнтирів, які виступають одним із головних факторів процесів функціонування соціальної системи і окремого індивіда. Наголосимо і на активізації питання про нове осмислення співвідношення цінностей національної ідентичності із загальнолюдськими цінностями. Без їх гармонізації немає сенсу говорити про можливість досягнення суспільно-політичної солідарності, толерантності, гуманізму в сучасних процесах глобалізації, а тим більше – про життя людини як найвищу цінність. У цьому контексті особливо важливим є вивчення глибинної сутності свідомості – необхідного компоненту інтелектуального самовизначення особистості. Зіткнення, антитеза, боротьба власного модусу духовності, свого Его кожної окремої свідомості зіштовхується із загрозою антигуманізму, націоналізму, дискримінації. Велика роль у процесі самовизначення свідомості людини належить ментальності – специфічного розумового стану, до якого входять уявлення, враження, настрої, смислові конструкції. Саме у співвідношенні з поняттям «ментальність» поняття «свідомість», зумовлене культурними, соціальними, історичними, раціонально-дискурсивними та ірраціонально-екзистенційними факторами, розкривається найповніше. Як ідея суб'єктивного усвідомлення, ментальність відкриває нові перспективи самовизначення особистості, є способом орієнтації по вибору рішення, динамічною зміною, рухом до об'єкта. Феноменологічний дискурс в онтологію людської свідомості дозволяє стверджувати про екзистенційні чинники української ментальності (кордоцентричність, домінування емоційного над раціональним, індивідуальність, інтровертність тощо), як причини формування особливого, недискурсивного типу мислення, як вияву орієнтованої на самозаглиблення та самоаналіз типу свідомості. Свідомість містить у собі ряд неусвідомлюваних засобів організації людського життя, що передують усвідомленню та діяльнісному досягненню належного і, водночас, лишаються поза межами усвідомлення соціального суб'єкта. У цьому плані ментальність в єдності уявлення і мислительних настанов, як ірраціональний компонент в раціональному, є способом подолання однобічностей об'єктивістсько-діяльнісної парадигми й усвідомлення екзистенційно-смислових моментів людського існування – цінностей, форм соціальної взаємодії, часовості тощо.

У межах системи культури ментальність має істотне значення для вироблення передрозуміння, інтуїтивного бачення проблем, їх раціоналізації в пізнанні та практичній асиміляції. У процесі розвитку свідомості ментальність стає основою єдності духовно-теоретичного, духовно-практичного та практичного освоєння світу, «фондом» категоріальних структур

творчої діяльності, її смислоутворення. У всіх своїх визначеннях ментальність є потенційно інтенційною, оскільки завдяки трансцендуванню зв'язує різні світи, раціональне й ірраціональне, добро і зло, розширює екзистенцію людини від суб'єктивності до переживання історії суспільства і культури. Ментальність є ірраціональною основою визначення суб'єктивного, що дозволяє їй стати глибинною сферою проникнення у підсвідоме, досягти внутрішніх смислів переживань у контексті самовизначень індивіда.

У сучасній філософській антропології проблема свободи свідомості набуває суто індивідуально-особистісного звучання, є особливим видом сущого, що живе за своїм специфічним законом. Сформоване «Я» у свідомості реалізується у можливості людини стати суб'єктом діяльності, що означає у першу чергу свободу вибору в орієнтаціях щодо об'єктивного змісту явищ і процесів, звільнення свідомості від впливу зовнішніх детермінацій. Це засвідчує смислову полізмістовність феномену свідомості як перманентно нової і своєрідної характеристики буття. Найбільш буттєвою характеристикою свідомості є духовність суб'єкта. «Духовне» є способом інтеграції особистості в життєвий світ і одночасно умовою формування її «Я». Отже, принцип самовизначення свідомості людини є сутнісною домінантою смисложиттєвого підходу до життєвої реальності. І. Ільїн зазначав: «Звільнити себе – означає стати господарем своїх пристрастей. Господар своїх пристрастей не той, хто їх успішно приборкує, так що вони все життя вирують у ньому, а він намагається стримати їх, але той, хто їх духовно ушляхетнив і перетворив. Свобода від пристрастей полягає не у тому, щоб людина заглушила їх у собі, а сама вдалася до безпристрасної байдужості (так думали стоїки); але у тому, що пристрасті у людини самі, добровільно і цілісно служили духу і несли її до мети» (П'уп 1993, р. 170) [3, с. 170].

Завершуючи міркування про свободу розуму, цікаво поставити питання: чи здатен розум, спираючись на своє раціональне судилище, витримати силу безпосередньої наївності та щирої простоти? Напевне, саме просторинь духовності дає змогу реалізувати вільну спільну присутність морфологічної різноманітності форм розумності, свободу та унікальність шляхів просування кожної із них. Адже духовність виражає потребу усвідомлення значущості не просто якої б то не було практичної діяльності, а якраз творчої активності (Tabachkovs'kyu, Bulatov & et al 2005, р. 84) [5, с. 84]. Обмежений розум – це повержений розум. Розум – це величезне багатство, і, наперекір усім стихіям, він здобуде перемогу, якщо тільки людський рід навіки не деградує, якщо не капітулює – бо така легка можливість завжди спокушає його (Магуна 2010, р. 256) [4, с. 256]. Світ, яким ми живемо, є сучасним у повному сенсі цього слова: він народжується та розвивається разом і водночас з нашою свідомістю, дорослішає разом з нашими уявленнями про нього – про його можливості, глибину й природу, – будучи відображенням процесу інтеграції свідомості у підсвідомі шари психіки. Тому наша свідомість спроможна зробити цю свою віддалену проекцію більш пристойною і більш відповідною нашій щирій сутності й природі, а це є призначенням людини і сповнює смислом її життя. Філософія вільної особистості починається зі звільнення її свідомості та підсвідомості. Індивід із дитинства асимілює стереотипи і все подальше життя невпинно сприймає нові стереотипи. Вільна людина – це людина, котра здатна про-

тистияти стереотипам, прагнучи до істинних почуттів та усвідомлень. Мета такої людини не лише «знати», а й «розуміти». Вільна людина – людина, що шукає істинності, відкидаючи хибу. Проблема звільнення людини – проблема пошуку гармонії. Цей стан передбачає добровільність та відповідальність щодо своїх дій та їх наслідків (Meixner) [7].

Висновок цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У сучасній філософській антропології буттєва самоцінність свідомості є умовою екзистенційної самобутності, що дозволяє людині бути активним учасником суспільного життя. Основи духовності полягають у свободі вибору у будь-якій сфері людського існування, що приводить до визнання самоцінності, самодостатності, самобутності екзистенційно-індивідуального самовизначення особи як умови реальності свідомого. Важливим аспектом проблеми свободи є духовна свобода, яка може бути обмежена зовнішньою необхідністю, але ніколи не зникає, оскільки невід'ємна від особистості. Людина тоді стає вільною, коли спрямовує спонтанність своїх дій на персоналізацію світу і своєї свідомості. Освоївши найбільш передовий стиль мислення, вільні від ідеологічного тиску, відкриті всьому новому, ми повинні бути готовими до подальшого розвитку свідомості, яка й є рушійною силою історичного розвитку. Отже, людина досягає свободи, якщо спрямовує спонтанне самоздійснення на персоналізацію світу і себе. Свобода – це рух індивіда у часі, який можливий у мисленні через вивільнення власної свідомості і водночас усвідомлення себе у світі. За допомогою свідомості розум залучається до цінностей буття, стає умовою особистісного бажання свободи, співпадає з внутрішньо наявною необхідністю істинного. Вільна людина, на нашу думку, це – відповідальна, творча, мисляча особистість, наповнена самосвідомістю власної ідентичності, свого «Я» в динаміці культурних та життєвих цінностей. Спрямована до цієї мети свобода не ізолює, а об'єднує, не веде до анархії та свавілля, а наділяє вірою в сенс буття.

Не дивлячись на багатоваріантність філософського наукового арсеналу щодо феноменів свободи та свідомості, спостерігається недостатня вивченість тенденцій трансформації свободи у суспільстві. Проте, в умовах стрімких, суспільних змін актуалізується проблема взаємозв'язку вибору та необхідності як умов реалізації свободи. Саме тому перспективу подальших розвідок порушеної нами в даній статті проблеми вбачаємо у вивченні особливостей, умов та чинників трансформації особистісної свободи у духовну, у виявленні можливості інтерпретації поняття свободи, яка була б актуальна для сучасного стану філософсько-антропологічного знання, здійсненні аналізу процесу формування самосвідомості у співмірності з духовною самореалізацією індивіда в реаліях соціокультурного життя.

Бібліографічні посилання

1. Библия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bible.com.ua>
2. Делез Ж. Симулякр и античная философия / Ж. Делез // Логика смысла. – М., 1995. – С. 333–337.
3. Ильин И. А. Путь духовного обновления / И. А. Ильин // Путь к очевидности. – М. : Республика, 1993. – С. 175.
4. Марина Х. А. Поверженный разум. Теория и практика глупости / Х. А. Марина. – М. : CORPUS, 2010. – С. 256.
5. Людина в цивілізації XXI століття: проблема свободи /

[В. Г. Табачевський, М. О. Булатов, Т. В. Лютій, Г. І. Шалашенко та ін.]. – К. : Наук. думка, 2005. – 272 с.

6. Knierim T. Mind and Tsonstsiuousnes [Electronic resource] / Thomas Knierim. – Mode of access : <http://www.thebigview.tsom/download/mind.pdf>

7. Meixner U. Physicalism, Dualism, and Intellectual Honesty [Electronic resource] / U. Meixner. – Mode of access : <http://www.newdualism.org/review/vol1/DR1-1-U.Meixner.htm>

Савицкая И. М. Свобода как возможность для самоопределения сознания

Исследован феномен свободы как существенное определение человека, условие его уникального бытия. Осуществлен анализ сознания в проявлениях философско-антропологических, экзистенциальных измерений человеческого бытия, в котором формируются идеи культурного самоопределения личности. Отмечается, что экзистенциально-антропологический анализ проблемы освобождения сознания должен стать теоретико-методологической, целостной основой для построения смысловытневой парадигмы социокультурного развития личности.

Ключевые слова: свобода, освобождение сознания, свобода выбора, свобода действия, свобода воли, идентификация, ответственность.

Savytska I. Freedom as an opportunity for self-determination of consciousness

The article investigates the phenomenon of freedom as the most essential definition of individual, condition of its unique existence. The thesis analyzed the manifestation of consciousness in the philosophical-anthropological, existential dimensions of human existence, which forms the main ideas of individual cultural self-determination. The essence of freedom in relation to the notion of «consciousness exemption» is revealed. The thesis analyzed the manifestation of consciousness in the philosophical-anthropological, existential dimensions of human existence through a review of the national consciousness, which forms the main ideas of individual cultural self-determination. The phenomenon of freedom is analyzed from the standpoint of priority of human being spiritual principles, his voluntary socio-valuable choice, liberation of consciousness from stereotypes, false, restrictions. It is pointed out that the liberated consciousness is a consciousness that is constantly struggling, it is being updated. Consciousness awareness

УДК: 1+329.12+330.82

is a necessary stage in human cognition of itself and its destiny – is the basis of its dismissal. An important role in this process is given to the orientation to national idea that is becoming a logical result of “gathering” figurative series. It is interconnected with the process of “including” an individual into spiritually cultural life thus filling the dominants of socio-political reality with individual sense. It is proved that national conscience orients a person to the implementation of a national idea into the prospects of people’s life in the measurements of human values.

Problems of perception and realization of personality’s outlook freedom in a modern Ukrainian society are being separated. It is shown that personal freedom is always a freedom of choice of the individual. Reported that the existential and anthropological analysis of the problem of freedom of the consciousness in the ideological and spiritual education should be a theoretical and methodological foundation for building a foundation for a holistic content and existential paradigm socio-cultural development of the individual.

Keywords: freedom, freedom of choice, freedom of action, free will, consciousness exemption, identification, responsibility.

References:

Byblyya, viewed: <<http://www.bible.com.ua>>.

Delez, Zh 1995, ‘Simuljakk i antichnaja filosofija’ (‘Simulacrum and ancient philosophy’), *Logika smysla*. Moscow, pp. 333 – 337.

П’юн, ІА 1993, ‘Put’ dukhovnoho obnovlenyya’ (‘The path of spiritual renewal’), *Put’ k ochevydnosty*. Moscow, P. 175.

Knierim, T, Mind and Tsonstsiuousnes, viewed: <<http://www.thebigview.tsom/download/mind.pdf>>

Marina, AH 2010, *Poverzhennyj razum. Teoryya i praktika hluposty* (Prostrate mind. Theory and practice of stupidity). Moscow, CORPUS, P. 256.

Meixner, U, Physicalism, Dualism, and Intellectual Honesty, viewed: <<http://www.newdualism.org/review/vol1/DR1-1-U.Meixner.htm>>

Tabachkovs’kyy, VH, Bulatov, MO & et al Lyudyna v tsyvilizatsiyi XXI stolittya: problema svobody (The man in the twenty-first century civilization: the problem of freedom). Kyiv, Nauk. Dumka publ.

Надійшла до редколегії: 12.09.2013 р.

О. Б. Петінова

ПНПУ імені К.Д.Ушинського

НЕОЛІБЕРАЛІЗМ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ФРАЙБУРЗЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ, ПАРИЗЬКОЇ ШКІЛ ТА ЛІБЕРТАРІАНСТВА)

Статтю присвячено соціально-філософському осмисленню неолібералізму як течії філософії ХХ–ХХІ століття на прикладі інтерпретації основних ідей фрайбурзької, англійської, паризької шкіл та лібертаріанства. Пріділено увагу філософсько-економічним, філософсько-політичним аспектам неолібералізму та розглянуто окреслену проблематику через категорії «держава», «свобода», «соціальна справедливість», «особистість», «громадянин», «соціальний порядок» тощо. Відзначено, що в умовах ринкових перетворень та глобалізаційних процесів в Україні неолібералістичні принципи займають провідні позиції в організації суспільного життя. Пріділено увагу аксіологічній, онтологічній, філософсько-економічній, соціально-філософській, філософсько-історичній проблематиці неолібералізму.

Ключові слова: неолібералізм, праця, свобода, соціальна справедливість, ринок, господарство, конкуренція, особистість, суспільство, індивідуалізм, держава, громадянин.

Актуальність проблеми. Нові технології змінюють природу й організацію життя в усьому світі. Револуція в засобах зв’язку об’єднує світ у прагненнях до солідарності та в протистоянні несправедливості. Науково-технічний прогрес привносить в усі сфери життєдіяльності українців нові ідеї, новий спосіб мислення, нову систему світобачення та світосприймання. Разом з глобалізацією та вестернізацією у нашій країні неолібералізм як філософська, політична та економічна

система визначає нові ціннісні орієнтації, нові орієнтири та перспективи реалізації індивідуальної та економічної свободи. І хоча українська практика втілення неоліберальних ідей в економіку у 90-х роках після розвалу Радянського Союзу була неефективною, у ХХІ столітті він займає провідні позиції в євроінтеграційних процесах. Патерналістичні цінності відходять на задній план, і ринкові принципи вносять свої корективи у життя українців. В умовах трансформаційних процесів в